

POGLED NA OBRAZOVANJE KROZ KVALITET ŽIVOTA*

U radu se sintagma „kvalitet života” razumeva kao zbirni pojam, odnosno zbirno stanje (složaj), u jednom određenom segmentu vremena, dosegnutih položaja na dimenzijama različitih svojstava koje ličnost, pojedinci, društvene grupe i društvo vezuju za predmete, pojave, sebe, druge osobe, odnose, uloge, aktivnosti i stanja, postavljajući ih u različite relacije, a na osnovu vrednosnih standarda i zadovoljavanja potreba.

Nalazi upućuju na zaključak da su kvaliteti pokazatelja kojima je obrazovanje predstavljeno, kao nosioci svojstava određenih nivoa, povezani sa pojedinim elementima izdvojenih aspekata kvaliteta života. Sa variranjem kvaliteta indikatora, pre nego o kvalitetu života različitih nivoa, može se govoriti o, prema kvalitetu, različitim životima. Njih karakterišu setovi bitno različitih svojstava, koje, između ostalog, stvaraju i nivoi njihove razvijenosti. Ovakva tendencija odnosi se i na obrazovanje posmatrano kao jedan od aspekata kvaliteta života.

Ključne reči: obrazovanje, obrazovanje odraslih, kvalitet, kvalitet života, kvalitet obrazovanja

U celini posmatrano možda bi se ovaj rad o obrazovanju i kvalitetu života odraslih mogao sažeto opisati, ponajpre kao jedna priređena i pritom istraživana kolekcija opisa više različitih mesta susretanja obrazovanja i kvaliteta života odraslih ljudi. Stoga je on na delove ili momente više priča o kvalitetu života ljudi sagledavanom uz pomoć i kroz obrazovanje, a drugim delovima i momentima napis o obrazovanju saznavanom kroz kvalitet, a posebno kroz kvalitete života.

Pojašnjeni pristup problemu odnosa obrazovanja i kvaliteta života opredelio je i način razotkrivanja nekih od među njima postojećih. On ponajviše nalikuje nekoj vrsti „izvlačenja pojedinih petlji”, odnosno pojedinih slučajeva - dokaza, radi daljeg pojašnjavanja, iz snažne utkanosti ispitivanih fenomena jedan u drugi. O opravdanosti iskazanog kvaliteta međuveza svedoči, između ostalog, brojna konsultovana literatura, koja pokazuje da je, s jedne strane u razmatranjima kvaliteta života gotovo uvek pisutno i obrazovanje (u svojim raznim pojavnim vidovima) kao nužni pratilac i deo kvaliteta života, i, s druge strane, da bi teško bilo pronaći neku od tema o obrazovanju (odraslih), koja ujedno nije i priča o kvalitetu života ljudi. Da li više od kvali-

* Rad predstavlja znatno izmenjen ekspoze sa odbrane doktorske disertacije “Obrazovanje i kvalitet života odraslih”, održane 24. marta 2004. godine, na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu

teta života ljudi stane u razmatranja o ciljevima vaspitanja i obrazovanja, participaciji odraslih u obrazovnom procesu, obrazovnim potrebama, pismenosti stanovništva, dostupnosti obrazovanja, mogućnostima za učenje odraslih ljudi itd.

U literaturi je prisutno čitavo obilje termina kojim se kvalitet života naziva, i uz pomoć njih izučava, bilo da je reč o sinonimima, ili o terminima koji se iz njegove osnove nadalje razvijaju. Takođe, autori neretko pažnju usmeravaju ka kvalitetu neke od oblasti čovekovog života. Dilema: da li je uputnije govoriti o kvalitetu života ili o kvalitetima života, pretvorila se u naše opredeljenje da je podjednako uputno razmatrati i kvalitet života (kao zbirno stanje) i kvalitete života (kao elemente koji to zbirno stanje stvaraju).

Četiri pristupa autora definisanju pojma kvalitet života bi se mogla uslovno izdvojiti: 1) davanje eksplicitnog određenja pojma; 2) pojašnjavanje pojma preko segmenata koje on obuhvata i koji se nadalje specificuju sa stanovišta kvaliteta (na primer: stanovanje, posao, obrazovanje, potrošnja, slobodno vreme, zdravlje itd); 3) pružanje obuhvatnog okvira za sagledavanje kvaliteta kroz etape bez direktnog definisanja (na primer: kvalitet u kontinuiranom obrazovanju sagledava se preko problema koji se odnose na programe, studente, nastavu, istraživanje tržišta, upravljanje itd); i 4) korišćenje termina bez definisanja pojma.

Put ka definisanju i pojašnjavanju razumevanja pojma - sintagme „kvalitet života”, otpočeli smo razmatranjem značenja njenog prvog dela. Na taj način pre pojma „kvalitet” nailazimo na reč „kvale”, čiju osnovu čine latinski izrazi *qualis* što znači kakav i *quale* što znači kakvo. Kvale se pojavljuje kao naziv za: svojstvo, osobinu, kakvoću, a pojam „kvalitet” (latinski *qualitas*), pored kakvoće, svojstva, osobine, odlike znači i vrlinu, vrednost, dobrotu, dobru osobinu. Sagledano etimološko značenje reči otvara, bar, dva pravca mogućeg daljeg definisanja centralnog pojma našeg rada, koje smo mi pokušali da uvažimo: jednog koji sledi liniju: „svojstvo”, „osobina”, „odlika”, „kakvoća”, i drugog- put „vrline”, „vrednosti”, „dobrote” i „dobre osobine”.

Analize razmatranja više autora pojma „kvalitet” donekle još proširuju njegov obuhvat, te mu pored svojstva i vrednosti, pridodaju i značenje standarda (merila, modela), što opet počiva na svojstvima i procesu vrednovanja.

Kada pojašnjeni pojam „kvaliteta” vratimo u sintagmu „kvalitet života”, onda nas on upućuje na mogućnost sagledavanja naših života preko različitih svojstava, izražavanja o njemu putem različitih vrednosti i sagledavanja života na osnovu različitih standarda.

Određenje na kojem počiva naš celokupni konstrukt kvaliteta života, uvažilo je i razumevanja i definicije ovog pojma koje potiču od više autora. Kao najfrekventnije i ključne reči, koje čine osnovu za razumevanje i proučavanje kvaliteta života, u njima dominiraju: vrednosti, zadovoljavanje potreba i opšte zadovoljstvo življenjem ili životom.

Ponajpre, uvažavajući etimološko značenje pojma „kvalitet” i stečeni uvid u najčešće elemente preko kojih se „kvalitet života” definiše, opredelili smo se da u radu pod „kvalitetom života” podrazumevamo zbirni pojam, odnosno zbirno stanje (složaj), u jednom određenom segmentu vremena, dosegnutih položaja na dimenzijama različitih svojstava koje ličnost, pojedinci, društvene grupe i/ili društvo vezuju

za predmete, pojave, sebe, druge osobe, odnose, uloge, aktivnosti i stanja, postavljajući ih u različite relacije, a na osnovu vrednosnih standarda i zadovoljavanja potreba. Na individualnom nivou, ovakvo određenje otvara prostor i mogućnost za pomeranje naglaska ka izražavanju kvaliteta života određenim stepenom zadovoljstva pojedinim njegovim aspektima ili njime u celini, koje počiva na doživljaju zbirnog stanja od strane pojedinca. Na nivou društvenih zajednica naglasak se izgleda najčešće postavlja na nivo dostignutog kvaliteta života, odnosno na životni standard. No i u jednom i u drugom slučaju, bilo da je reč o zadovoljstvu ili životnom standardu oni počivaju na nivoima razvijenosti određenih svojstava više nosilaca, čiji relativni značaj za pojedinca ili grupe izrasta na procesima vrednovanja i zadovoljavanja potreba.

Viđenje kvaliteta života nastaje na osnovu i objektivnih i subjektivnih procena. Mi smo u našem empirijskom delu rada pokušali da obuhvatimo pokazatelje i iz jedne i iz druge grupacije, no svakako ne možemo izgubiti iz vida da su kroz iskaze ispitanika i objektivniji parametri prošli određenu „proradu“.

Naredno pitanje koje se može postaviti je koliko naše shvatanje kvaliteta života odgovara andragoškoj nauci, u smislu, kakav i koliki prostor otvara za uspostavljanje veza sa vaspitanjem i obrazovanjem, i u ovom konkretnom slučaju, za njihovo otkrivanje?

Prezentovano shvatanje „kvaliteta života“ otvara više ulaza i izlaza za uspostavljanje međusobnih odnosa sa onim delom čovečijeg sveta koji podvodimo pod pojam i praksu vaspitanja, obrazovanja i učenja odraslih. Na nivou definisanja osnovnog pojma, odnos obrazovanja i kvaliteta života može se pratiti duž više elemenata određenja, i to: uloge obrazovanja u opažanju i razumevanju nosilaca kvaliteta, formiranju svojstava, razvijanju dimenzija i formiranju njihovih polova, postavljanju nosilaca u različite relacije, razvijanju sposobnosti vrednovanja, usvajanja vrednosti, formiranju sistema vrednosti i vrednosnih standarda, zadovoljavanju i razvijaju potreba, kreiranju određenog stepena zadovoljstva, kao i u ukomponovanju svih ovih elemenata itd.

Uopšte datim određenjem kvaliteta života učinjen je, u stvari, pokušaj da se skicira mehanizam kroz koji možda funkcioniše sklop nazvan „kvalitet života“, a potom da se razmatra šta sve obrazovanje čini i gde se sve u tom mehanizmu pojavljuje.

Uz otvaranje dovoljno širokog prostora za razmene onoga što je sadržaj konstrukta „kvalitet života“ sa vaspitanjem, obrazovanjem i učenjem odraslih, već samim njegovim određenjem, uputan bi bio pokušaj da se to isto učini i sa tla vaspitanja i obrazovanja, bar kroz pojašnjavanje shvatanja tri ključna pojma. Za tu svrhu nam se najuputnijim učinilo poslužiti se rezultatima analize definisanja vaspitanja od strane brojnih autora, koju je načinila Snežana Medić, i mišljenjem o prirodi vaspitanja Aleksandre Marjanović (Medić, S, 1993, str. 37, 38, 45, 64). Oba razmatranja skreću pažnju na tri pojavna oblika vaspitanja: kao društvene funkcije, kao društvenog i međuljudskog odnosa (delatnosti) i kao individualnog procesa. Sagledavajući, nadalje, obrazovanje u relaciji sa vaspitanjem, takođe kako to čini Snežana Medić, imenujući ga najznačajnijim oblikom i sredstvom realizacije vaspitanja, smatramo da i njegovo pojavljivanje možemo locirati na tri mesta: među društvenim funkcijama, kroz odnos

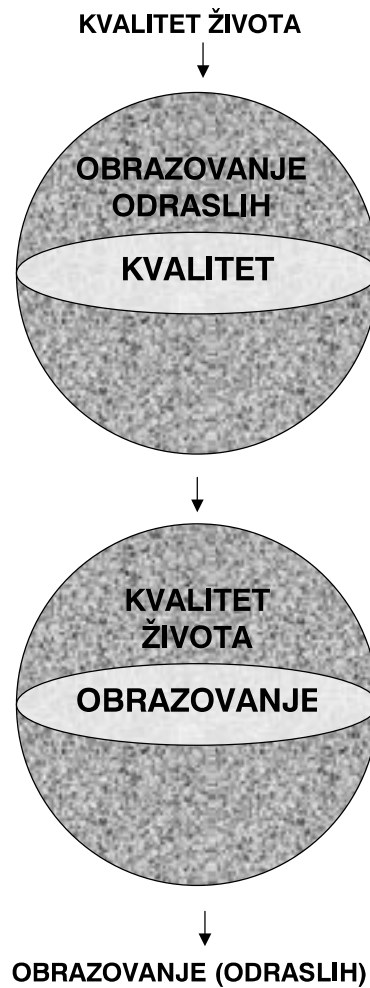
i unutar ličnosti kao proces, gde nailazimo na učenje. I društvena priređenost vaspitanja i obrazovanja, i mogućnost komuniciranja pojedinca sa ovim funkcijama, i unutrašnji procesi kod individue vode različito trajnim promenama kvaliteta. S jedne strane može se razmatrati uloga ovih fenomena u formiranju kvaliteta života kroz različite pojavne oblike, kao i s druge strane uloge ostvarenog kvaliteta života na oblikovanje vaspitanja i obrazovanja, opet u različitim pojavnim oblicima, pri čemu se oba ova smera mogu pratiti i na nivou pojedinca i na nivou društvene zajednice.

Saglašavajući se sa stavom iz jednog od brojnih OECD-ovih izveštaja da „kvalitet počinje i završava obrazovanjem”, no i proširujući ga utiskom da važi i obrnuto, da i obrazovanje počinje i završava kvalitetom (života), uz napomenu da je obrazovanje i unutar kvaliteta života, kao i da je kvalitet (života) neizbežno prisutan u obrazovanju, mi smo skicirali naše viđenje prostora za razmatranje međusobnih relacija obrazovanja (odraslih) i kvaliteta života. On počiva na uverenju da je obrazovanje „ispred, unutar i iza” kvaliteta života, odnosno da se ono pojavljuje kao njegov kreator, kao jedan od njegovih aspekata, i kao rezultat njegovog delovanja. Ovo takođe važi i za kvalitet života kada imamo u vidu obrazovanje, pri čemu potenciramo delovanje dosegnutog kvaliteta života na obrazovanje, zatim pokrećemo celokupnu problematiku kvaliteta obrazovanja, i ishode obrazovanja tražimo u kvalitetu života.

Uz pomoć Sheme broj 1 možemo pratiti sled otvaranja prostora za razmatranje međudnosa obrazovanja (odraslih) i kvaliteta života na taj način što polazimo od dosegnutih nivoa i različitih svojstava kvaliteta života i njihovih uticaja na brojne vidove ispoljavanja obrazovanja (odraslih), uz pokretanje pitanja njihovih kvaliteta u celokupnom ovom sklopu. Produžavajući, pažnju usmeravamo na uticaje koje obrazovanje (odraslih), kroz svoje vidove i kvalitete, preko efekata, ima na oblikovanje kvaliteta života pojedinaca ili društva, i u pogledu nivoa i u pogledu svojstava. Unutar ovog domena možemo pratiti inkorporiranost obrazovanja u životne uloge, aktivnosti i domene života ljudi, kao i u brojne segmente društvenog života (još jednom obrazovanje kao osnova kvaliteta), a takođe možemo posmatrati koje kvalitete su ljudi, kao i društva, ostvarili i razvili s obzirom na oblast obrazovanja (na primer, kod pojedinca: nivo formalnog obrazovanja, priroda obrazovanja, uključivanje u organizovane obrazovne aktivnosti namenjene odraslima, samostalni projekti učenja, vodeća orijentacija prema obrazovanju odraslih, obrazovne potrebe s obzirom na različite nivoe pojavljivanja i aspekte ispoljavanja itd). U ovom „poslednjem” slučaju reč je o učenju i obrazovanju kao relativno zasebnim kvalitetima u životu. Sve ovo su ujedno i putevi, na individualnom nivou, kojima se obrazovanje u životu probija prilikom permanentnog oblikovanja njegovih kvaliteta. Uz to stalno preoblikovanje, kvalitet života se putem različitih uticaja odražava kroz obrazovanje, ispostavlajući mu potrebe, zasnovane iznova i iznova na novim kvalitetima.

Shema broj 1:

Prostor za razmatranje međusobnih relacija obrazovanja (odraslih) i kvaliteta života

Posmatrajući obrazovanje kao ishodište određenih kvaliteta pokušali smo da sagledamo najčešće izučavane „ulaze” dostignutog kvaliteta života na obrazovanje. Analiza obimne literature veoma ubedljivo pokazuje da se može govoriti o snažnom uplivu dostignutih kvaliteta na oblast obrazovanja (odraslih), i na društvenom i na individualnom planu. Kao polazište uticaja pojavljuje se izuzetno obilje različitih kvaliteta, posmatrano preko nosilaca, i kao svojstava i kao nivoa svojstava, koji međusobno uspostavljaju različite kombinacije i odnose, pritom se i transformišući.

Takođe, što nadalje usložnjava celokupan ovaj prostor međuodnosa, pojavljuje se i pravo bogatstvo elemenata složenog sistema kojeg nazivamo „obrazovanjem”, koji i zasebno i u setovima, i u celini, opet se međusobno usložnjavajući, primaju svu tu brojnost, različitost i složenost uticaja.

Nosiocje kvaliteta, koji utiču na obrazovanje, razvrstali smo u osam kategorija, koje se odnose na nivoe na kojima smatramo da se pojavljuju grupe činilaca, kao nosioci različitih kvaliteta, a koji, prema saglasnosti različitih autora, utiču na brojne elemente koji čine područje obrazovanja. Ti nivoi, odnosno kategorije, su sledeći: 1. kvaliteti savremenog sveta i globalnih tendencija; 2. kvaliteti određenog regiona (dela sveta); 3. kvaliteti konkretnog društva; 4. kvaliteti lokalne zajednice; 5. kvaliteti obrazovanja u konkretnom društvu (lokalnoj zajednici); 6. opšti životni kvaliteti pojedinca; 7. za obrazovanje odraslih specifični životni kvaliteti pojedinca; i 8. postignuti kvaliteti u oblasti obrazovanja od strane pojedinca.

Međusobne odnose između nivoa na kojima se pojavljuju nosioci različitih kvaliteta možemo okarakterisati kao „međusobno kumulirajuće”. To bi značilo da se počev od nivoa globalnog društva do nivoa konkretnog pojedinca i njegovog učinka u obrazovanju odraslih, na svakom od njih kroz koje prolazimo, uticajima pridodaju oni sa svih prethodnih nivoa. Svaki naredni nivo može se posmatrati kao „mesto prerade i specifikovanja” uticaja sa prethodnog, odnosno mesto promena kvaliteta činilaca. Preko brojnih elemenata složenog sistema obrazovanja, koje smo pronašli u literaturi (od ciljeva i zadataka vaspitanja i obrazovanja, preko planiranja obrazovanja, organizacije obrazovanja, kadra u obrazovanju do metoda rada i rezultata obrazovanja), moguće je pratiti spoljne uticaje kvaliteta na njihovo preoblikovanje. Najverovatnije je da promena kvaliteta nekog od ovih elemenata prouzrokuje dalje takve promene i kod nekih drugih. Moglo bi se onda reći da se procesi pokretanja kvaliteta u obrazovanju dešavaju i izvan i unutar njega.

Viđenje uloge obrazovanja u formiranju kvaliteta života praćene preko mišljenja različitih autora može se razaznati i razvrstati u četiri tematska okvira. Prvi sačinjavaju napisi posvećeni misiji, zatim cilju (ili ciljevima) obrazovanja, obrazovnim područjima, principima i koncepcijama. Drugu ovakvu celinu čini tematika najdirektnije posvećena opštijim uticajima obrazovanja na kvalitet života, odnosno relacijama obrazovanja i kvaliteta. Treći okvir nastaje izdvajanjem pojedinog „elementa sistema obrazovanje” (na primer: škole kao institucije ili nastavnog kadra itd) i daljim razmatranjem njegove uloge u formiranju različitih životnih kvaliteta. Četvrti tematski okvir se izdvaja na osnovu izvora koji počivaju na analiziranju pojedinih oblasti društvenog i ličnog života, domena i čovekovih životnih uloga i aktivnosti, uz traganje za doprinosima obrazovanja njihovom razvijanju i unapređivanju. U analiziranim izvorima više je pažnje posvećeno mogućim ulogama i očekivanim ili dobijanim efektima - kvalitetima. Veoma malo se može naći o tome kako obrazovanje određene kvalitete proizvodi ili menja, prouzrokujući, što se može očekivati, i promene sopstvenih. Mi smo pretpostavili da se na nivou bilo kog nosioca svojstva (kvaliteta) čoveka, odnosa, društva itd, uloga obrazovanja uspostavlja u relaciji sa određenim kvalitetom, čime se otvaraju brojni kanali delovanja saobrazno nosiocu kvaliteta. Elementi sistema „obrazovanje” stupaju u funkciju kroz ulogu i kanale. Prenosioci „obrazovanja” do kvaliteta i nosioca kvaliteta, gde se ono pojavljuje kroz efekte su: znanja,

sposobnosti, vrednosti, kompetencije, navike, veštine itd. Usled promena kvaliteta pojavljuju se i povratni uticaji na obrazovanje.

Između ostalog, zapazili smo da se nekada obrazovanje pojavljuje u ulozi „kreatora kvaliteta”, možda, pre svega, nekog novog nosioca svojstva koji do tada nisu postojali (na primer: inicijalno stručno obrazovanje), a nekada u ulozi „korektora kvaliteta”, kada pre vrši pomeranja u oblasti nivoa (na primer: kratkotrajni oblici usavršavanja).

Razmatranje kvaliteta obrazovanja predstavlja, u stvari, jednu vrstu spone između analiziranja dva vida ispoljavanja međuodnosa obrazovanja i kvaliteta (život). On je svojevrsno mesto ukrštanja uticaja koje dosegnuti kvalitet života ljudi i društva ima na obrazovanje i uticaja obrazovanja na kvalitet života, ali mesto na kome se otvaraju brojna nova, i za odgovaranje i razrešavanje nimalo laka pitanja.

Mi smo pokušali, u skladu sa našim razumevanjem kvaliteta i odnosa obrazovanja i kvaliteta života ljudi, da u vidu svojevrsnih etapa pobrojimo osnovne pretpostavke za proučavanje kvaliteta obrazovanja (odraslih), kao i upravljanje njime. Među etapama, koje su date u vidu neophodnih grupacija poslova za formiranje osnovnih kontura sistema kvaliteta obrazovanja, izdvojili smo: 1. formiranje koncepta kvaliteta obrazovanja ili vodeće orijentacije u ispitivanju kvaliteta obrazovanja, uz eventualno njegovo definisanje; 2. iznalaženje aspekata i elemenata obrazovanja; 3. izdvajanje indikatora za aspekte i elemente obrazovanja; 4. formiranje (polova) dimenzija za različita svojstva određenih aspekata i elemenata obrazovanja predstavljenih indikatorima i postavljanje stanarda; 5. „obeležavanje” dosegnutog kvaliteta; 6. projekcija razvoja za određeni vremenski period na dimenziji i formiranje strategije za podizanje ili usmeravanje kvaliteta; 7. evaluacija čitavog procesa uz kontinuiranu korekciju svake od pretpostavki - etapa u proučavanju kvaliteta obrazovanja i upravljanju njime.

U pretežno empirijskim radovima ili delovima obimnijih studija prisutne su prilična različitost i raznovrsnost u pristupima izučavanom fenomenu, izdvajanim aspektima kvaliteta života, kao i u dobijenim rezultatima. Tako se kvalitet života proučava preko: subjektivnog doživljaja zadovoljstva, objektivnijih pokazatelja, zadovoljavanja potreba, vrednosnih orijentacija i vrednosti, upražnjavanja aktivnosti, udela pojedinačnih životnih domena i kvaliteta života u njima u ukupno posmatranom fenomenu itd.

Nama je posebno interesantna različitost rezultata koji govore o odnosu obrazovanja i kvaliteta života. Oni variraju od nemoći do prilične moći obrazovanja u pružanju doprinosa u oblikovanju životnih kvaliteta. Najverovatnije je da se uloga obrazovanja i iskazuje u širokom dijapazonu mogućnosti delovanja, od njenog odsustva do jakog i vešestrukog prisustva, pogotovu imajući u vidu različite aspekte kvaliteta života.

Cilj empirijskog dela naše studije obuhvatio je ispitivanje međuodnosa između tri glavne komponente: 1. kvaliteta vezanih za ispitanike u svojstvu njihovih biosocijalnih karakteristika; 2. kvaliteta koji karakterišu obrazovno postignuće osobe, nekih od njenih procena u odnosu na obrazovanje i znanje u odraslom dobu i onih koji nastaju u relacijama između pojedinih elemenata unutar ovih kvaliteta; 3. razli-

čitih aspekata kvaliteta života pojedinca posmatranih prema životnim domenima, zatim života u celini, kao i na osnovu njihovih unutrašnjih međuveza.

Samim dizajnom istraživanja predvideli smo povremeno menjanje statusa pojedinih varijabli (na relaciji zavisna - nezavisna) i uvršćivanje, u svaki od tri konstrukta, varijabli koje se odnose na obrazovanje, posmatrano iz različitih uglova, radi detaljnijeg zalaženja u međudnose između i unutar tri glavne komponente istraživanja.

I pored pojašnjenog variranja, sledeći setovi varijabli su u startnoj poziciji istraživanja imali status nezavisnih: 1. kvaliteti vezani za ispitanike u svojstvu njihovih bio-socijalnih karakteristika; 2. preduzimanje obrazovnih aktivnosti u odrasloj dobi; 3. lični obrazovni model pojedinca; 4. procena uloge znanja u formiranju zadovoljstva u različitim životnim domenima, ulogama, odnosima, aktivnostima i s obzirom na određene pojave (danas i u budućnosti); 5. procena uloge obrazovanja u celokupnom životu.

Među zavisne varijable uvršćeni su sledeći njihovi setovi: 1. procena kvaliteta života zasnovana na objektivnijim pokazateljima; 2. procena zadovoljstva u različitim životnim domenima, ulogama, odnosima, aktivnostima i s obzirom na određene pojave u tri vremenske dimenzije (pre - 1993, danas 1999-2000. i kroz pet godina 2004-2005. godina); 3. procena prisustva vrednosti u životu; 4. najveći kvalitet sopstvenog života; 5. shvatanje kvaliteta života; 6. godine najkvalitetnijeg i najnekvalitetnijeg života; 7. zadovoljstvo životom u celini.

Uzorak u istraživanju, koji je prigodan, čine 402 ispitanika, od 18 i više godina starosti, koji žive na teritoriji grada Beograda. Podaci su prikupljeni u vremenskom periodu od jula 1999. do jula 2000. godine.

Rezultati istraživanja

Na osnovu dobijenih podataka, između brojnih ostalih, možemo izdvojiti sledeće rezultate.

- Kvaliteti inicijalnog obrazovanja oblikuju kvalitete onog koje se odvija u odrasloj dobi (u smislu preduzimanja obrazovnih aktivnosti), zatim imaju udela u formiranju i razvijanju orijentacija prema obrazovanju tokom čitavog života, u iskazivanju preferencija s obzirom na različite aspekte obrazovnih potreba ispitanika, kao i obrazovnom ponašanju pojedinca u odrasloj dobi. To, nadalje, znači da je udeo vidljiv i na nivou potreba, i na vrednosnom i na ponašajnom, pri čemu ne treba izgubiti iz vida da je reč o obrazovanju kao posebnom životnom kvalitetu, koji je istovremeno sastavni deo ukupnog kvaliteta života;
- Prema sadržaju i strukturi različiti setovi bio-socijalnih karakteristika - kvaliteta ispitanika, odlikuju one koji na različite načine ostvaruju kontinuitet u obrazovanju u odrasloj dobi. I u odnosu na preduzimanje obrazovnih aktivnosti u odrasloj dobi i s obzirom na vrste vodećih orijentacija prema obrazovanju odraslih kao prelomni period koga karakteriše promena tendencija pojavljuje se 45. godina (smanjuje se upuštanje

- u obrazovne poduhvate, raste broj nesvesno-neuključeno-rezistentnih i usmereno-elektičkih osoba).
- Objektivniji pokazatelji kvaliteta života naših ispitanika ukazuju na materijalnu oskudicu koja se veoma značajno reflektuje i na oblast zadovoljavanja duhovnih potreba;
  - Neki od životnih kvaliteta vezani za pokazatelje objektivnije prirode idu zajedno sa izvesnim kvalitetima vezanim za ispitanike u svojstvu njihovih bio-socijalnih karakteristika. Promene nivoa i svojstava ovog aspekta kvaliteta života najčešće su statistički značajno povezane sa nivoom i prirodom obrazovanja ispitanika. Prema prirodi obrazovanja osobe sa društveno-humanističkim obrazovanjem beleže više nivoe posmatranih kvaliteta od drugih kategorija ispitanika. Kada je reč o nivou obrazovanja, vidljiva je tendencija da sa njegovim porastom dolazi do porasta kvaliteta vezanih za većinu posmatranih nosilaca. Deluje da najmanje kvalitetno žive ispitanici sa (ne)potpunom osnovnom školom, i oni po ovoj uočenoj odlici ostaju prilično udaljeni i drugačiji od osoba iz svih drugih obrazovnih kategorija. U odnosu na posmatrani aspekt kvaliteta života izgleda da najkvalitetnije žive osobe sa fakultetskim obrazovanjem i oni koji poseduju naučne stepene. Za svaku od posmatranih bio-socijalnih karakteristika ispitanika idu neki viši i neki niži životni kvaliteti, dakle prednjače razlike s obzirom na nivoe kvaliteta, međutim promene nivoa, ne retko rezultuju i razlikama u svojstvima.
  - Najniže zadovoljstvo, s obzirom na različite stvari u životu, naši ispitanici iskazali su u vreme istraživanja, dakle nakon NATO-dejstava na našu zemlju, zatim nešto više po prisećanju na 1993. godinu, dok se viši nivoi zadovoljstva, mada ne drastičniji, vezuju za budućnost (kroz pet godina). U odnosu na budućnost se i najviše razlikuju odgovori ispitanika. Veće pridavanje udela znanjima i veštinama u kreiranju zadovoljstava vezano je za budućnost, u odnosu na opažanje njihovog udela u formiranju aktuelnog zadovoljstva. Mišljenja o doprinosu znanja i veština životnim zadovoljstvima variraju od, maltene, potpunog neuviđanja veza između njih, do pridavanja izuzetnog značaja. U proseku, ocena uloge znanja i veština u sadašnjem zadovoljstvu okarakterisana je kao prilična, kao što je slučaj sa njihovom ulogom u budućem zadovoljstvu, s tim što je prosečna ocena, u naznačenom intervalu nešto viša.
  - Izuzetna konzistentnost prisutna je u sve tri vremenske dimenzije za koje su vezane procene ispitanika stavki u odnosu na koje osećaju najveće zadovoljstvo, i u odnosu na koje su najnezadovoljniji. Prilikom sve tri procene, sopstveni moralni lik (moralnost), prijatelji i porodica su stvari u životu iz kojih naši ispitanici crpu najveće zadovoljstvo, dok su najnezadovoljniji ljudima koji donose najvažnije odluke u zemlji, političkim strankama, sopstvenom ulogom u zbivanjima u zemlji i ekonomskim stanjem u zemlji. Odnos iskazanih zadovoljstava i procene uloge znanja i veština u njima karakteriše vezivanje njihovog najvećeg doprinosa za stavke koje su u najvećoj meri zasićene zadovoljstvom, i svođenje njihovo-

ve uloge na „veoma malu” u odnosu na domene, uloge, relacije i aktivnosti kojima su ispitanici najnezadovoljniji. Kao nove stavke - kvalitete koji izbijaju na vrh rang lista na skalama procene uloge znanja i veština pojavljuju se obrazovanost i intelektualne sposobnosti.

- Pređašnje zadovoljstvo je značajna determinanta naročito aktuelnog, koje je opet značajna determinanta očekivanog budućeg zadovoljstva. Procena uloge znanja i veština u zadovoljstvu različitim stvarima u životu danas, determinisana je u velikoj meri „količinom” zadovoljstva koje su osobe osećale i ranije, a pogotovu danas osećaju prema tim stvarima. Značajne determinante procene uloge znanja i veština u budućem zadovoljstvu su viđenje te uloge u aktuelnom zadovoljstvu i projekcija budućeg zadovoljstva.
- Zadovoljstvo ispitanika različitim stvarima u životu kroz tri vremenske dimenzije, kao i njihove procene doprinosa znanja i veština aktuelnom i budućem zadovoljstvu, kao posebnim aspektima kvaliteta života znatno je manje povezano sa obrazovnim karakteristikama ispitanika, nego što je to bio slučaj kada su u pitanju objektivniji pokazatelji. I ovom prilikom, ispitanici sa (ne)potpunom osnovnom školom se na osnovu sopstvenih procena prilično razlikuju od osoba svih drugih nivoa obrazovanja. Oni su između ostalog, u poređenju sa drugima, najzadovoljniji bili 1993. godine, sa ne malim procentom nezadovoljnih, a u budućnosti očekuju najmanje zadovoljstva. Najmanji doprinos znanja i veština u izgrađivanju budućeg zadovoljstva opažaju takođe ispitanici sa (ne)potpunom osnovnom školom.
- U odnosu na prisustvo vrednosti u životu, kao narednom aspektu njegovog kvaliteta, može se izdvojiti da o većem prisustvu bogatstva, radosti i istine u životu svedoče iskazi ispitanika nižih nivoa obrazovanja, i to najviše onih sa nepotpunom osnovnom školom. Osobe sa naučnim stepenima navode da su u njihovim životima slava i stvaralaštvo najprisutniji u poređenju sa drugima. O većem nivou stvaralaštva u životu izveštavaju i ispitanici koji upražnjavaju obrazovne aktivnosti u odrasloj dobi. Kada je reč o ovom aspektu kvaliteta života možemo reći da, na osnovu nivoa razvijenosti svojstava živote ispitanika različitih nivoa obrazovanja, karakterišu različiti nosioci kvaliteta i kvaliteta u smislu svojstava.
- Raznorodni kvaliteti najčešće ne rastu kontinuirano sa porastom nivoa obrazovanja, već međusobno približavaju one nivoe koji međusobno nisu dodirni.
- Inicijalno formalno obrazovanje je čvršće povezano sa životnim standardom pojedinca, a samostalno usavršavanje tokom života sa našim „životnim”, odnosno unutrašnjim svetom.
- Obrazovanje i sticanje znanja su zauzeli prilično visoko četvrto mesto na rang-listi najvećih životnih kvaliteta, i sedmo mesto na listi elemenata koji su navođeni prilikom opisivanja shvatanja kvaliteta života. Opažene najveće uloge obrazovanja u životu u velikoj meri se odnose na one stvari za koje su ispitanici vezali najveće životne kvalitete. Najznačajnije

uloge obrazovanja u životu ispitanici vezuju za posao, sopstvenu ličnost i porodicu i roditeljstvo, a kao najmanju onu u odnosu na stvaranje materijalne obezbeđenosti.

- Elementi ličnog obrazovnog modela ispitanika su u znatno većoj meri statistički značajno povezani sa formalno stečenim nivoom i prirodom obrazovanja, nego sa preduzimanjem obrazovnih aktivnosti u odraslom dobu. Osobe koje preduzimaju samoobrazovne aktivnosti prate određeni životni kvaliteti, posmatrajući objektivnije pokazatelje, koje možemo okarakterisati kao više, one očekuju veće zadovoljstvo u budućnosti, većom opažaju ulogu znanja i veština u sadašnjem i budućem životom zadovoljstvu i izražavaju veće zadovoljstvo ukupnim životom. Preduzimanje obrazovnih aktivnosti u odraslom dobu je u znatno manjoj meri povezano sa različitim elementima određenih aspekata kvaliteta života, nego što je to slučaj sa nivoom i prirodom obrazovanja.
- Tri vodeće orijentacije prema obrazovanju odraslih su u istraživanju tretirane kao tri vrste relacija između celoživotnog učenja i kvaliteta života. Kod nesvesno-neuključeno-rezistentnih osoba praktično se ova relacija i ne uspostavlja usled neupražnjavanja, time i nepostojanja, procesa (namernog) učenja. Kod usmereno-elektičkih osoba učenje i obrazovanje su tokom života prisutni prevashodno kao sredstvo za promene određenih životnih kvaliteta. U životu sveobuhvatnog učenika, obrazovanje i učenje su i jedan od aspekata kvaliteta života i način izazivanja promena u okviru različitih aspekata i u životu u celini. Ispitanici koji pripadaju usmereno-elektičkim osobama očekuju u skorijoj budućnosti najviši nivo zadovoljstva, kao što i najvećim opažaju uloge znanja i veština u aktuelnom i budućem zadovoljstvu, u poređenju sa drugima. U razumevanjima kvaliteta života sveobuhvatnih učenika dominiraju apstraktno-uopštenija određenja, u kojima se više prostora posvećuje principima i osnovama na kojima kvalitet života počiva. Pored toga, ovi ispitanici su životom u celini najzadovoljniji, dok su nesvesno-neuključeno-rezistentne osobe najnezadovoljnije. Usmereno-elektičke osobe, kojima je obrazovanje sredstvo koje koriste za unapređivanje određenih kvaliteta, višim procenjuju doprinos znanja i veština u formiranju zadovoljstva pojedinim stvarima u životu. Sveobuhvatni učenici pružaju više procene u odnosu na pokazatelje kvaliteta života u celini i udela obrazovanja u njemu, shodno kod njih prisutnih viših nivoa različitih svojstava vezanih za kvalitet onog aspekta života kojeg čini obrazovanje.
- Osobe koje su zadovoljnije ukupnim životom sklonije su da većom opažaju ulogu znanja i veština i u aktuelnom i u budućem zadovoljstvu.
- Nivo obrazovanja i njegova priroda u najvećoj meri su povezani sa procenama kvaliteta života zasnovanim na objektivnijim pokazateljima, zatim prilično sa procenom prisustva vrednosti u životu, a veoma skromno sa zadovoljstvom vezanim za različite stvari u životu tokom tri posmatrane vremenska perioda, kao i sa pridavanjem uloge znanjima i veštinama

u aktuelnom i budućem zadovoljstvu, i najmanje sa procenama i shvatanjima koji se odnose na život u celini.

Najpreciznije i najsazetije, međuodnos obrazovanja (odraslih) i kvaliteta života, na osnovu empirijskih nalaza i razmatranja, mogao bi se opisati tvrdnjom da različiti pojavni oblici obrazovanjam pre no sa višim ili nižim kvalitetom životam idu sa životima različitih kvaliteta, koje karakterišu setovi bitno različitih svojstava.

Abstract

Aleksandra Pejatović
Faculty of Philosophy, University of Belgrade

VIEW OF EDUCATION THROUGH QUALITY OF LIFE

In the work of "quality of life" it is understood to include collective concepts or conditions (complexity), in one concrete period to achieve positions and dimensions of different characteristics which link together personality, the individual, social group, and society...

...
Key Words: *Education, Adult Education, Quality, Quality of Life, Quality of Education*

Literatura

1. Andrews, F. (ed), (1986), Research on the Quality of Life, Survey Research Center, Institute for Social Research, The University of Michigan
2. Conference on Lifelong Learning, Liberal Adult Education and Civil Society, (1999), Final Report, Finland, Turku 19-21. 9. 1999, Ministry of Education, Helsinki
3. CSLS Conference on the State of Living Standards and the Quality of Life in Canada, (1999), October 30-31, 1998, Centre for the Study of Living Standards, Ottawa, Ontario
4. Kačavenda-Radić, N. (1989), Slobodno vreme i kvalitet života kao andragoške vrednosti, *Andragogija*, br. 7-9, str. 227-237
5. Medić, S. (1993), Obrazovanje i socijalizacija odraslih, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, Beograd

6. Pejatović, A. (1997. I), Metodološke pretpostavke proučavanja kvaliteta obrazovanja, u: „Istraživanja u pedagogiji i andragogiji”, Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta, Beograd, str. 217-221
7. Pejatović, A. (1997. II), Obrazovanje i kvalitet - otvaranje jednog vida međuodnosa, Andragoške studije, Vol. 4, br. 1, str. 27-35
8. Rubenson, K. (1983), Adult Education and Quality of life, Learning, Vol. III, No 4, str. 6-8
9. Sistem kvaliteta u obrazovanju prema zahtevima serije standarda JUS ISO 9000, (1996), Zbornik radova sa Međunarodne naučne konferencije (16-18. maj 1996, u Beogradu), Institut za preduzetništvo univerziteta „Braća Karić”, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
10. Tuijnman, A. (1990), Adult Education and The Quality of Life, International Review of Education, Internationale Zeitschrift für Erziehungswissenschaft, Revue Internationale De Pédeagogie, UNESCO Institute of Education, Hamburg, Vol. 36, No 3, str. 283-298